

Андрій ШТОГРИН,

orcid.org/0000-0002-0668-6037

викладач кафедри дизайну

Київського національного університету будівництва і архітектури

(Київ, Україна) *ashtogryn@i.ua*

Юлія ТРЕТЯК,

orcid.org/0000-0002-7537-5929

доктор архітектури, професор,

завідувач кафедри дизайну

Київського національного університету будівництва і архітектури

(Київ, Україна) *tretiak.iuv@knuba.edu.ua*

ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ ЗАСАДИ І ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ДИЗАЙНУ ТА ОЗДОБЛЕННЯ ІНТЕР'ЄРІВ ХРАМІВ ПОДІЛЛЯ

В статті розглядаються питання впливу історико-культурних чинників на особливості дизайну і оздоблення сучасного сакрального храмового простору. Потреби нового оздоблення та модернізації публічних просторів церковних інтер'єрів визначаються виходячи із зростання інтелектуальних та духовних проблем українського суспільства, психологічних аспектів життя, численних естетичних запитів щодо відповідного облаштування духовних потреб, модернізації естетики інтер'єрного простору церковної архітектури. На основі аналізу праць теоретиків минулого та провідних дизайнерів сучасності досліджено особливості зодчества храмів минулих епох, визначається роль авторських зразків сучасних архітектурно-дизайнерських рішень, які можна втілити в традиційні та новітні типи інтер'єрного середовища церков.

Існуючий традиційний сакральний інтер'єр має відповідати естетичним запитам, культурним потребам, стилістично відрізнитися від архаїчних уявлень про оздоблення храмового простору, бути відповідно обладнаним, завершеним з точки зору мистецьких тенденцій. Досконалий дизайн храмового простору повинен викликати духовне піднесення і захоплення, гармонію й врівноваженість, бути композиційно завершеним, сприяти відповідному духовному та емоційному настрою.

У статті розглядаються історичні, стилістичні, мистецтвознавчі, методичні аспекти проектування інтер'єрів в існуючій традиційній східнохристиянській архітектурі Поділля. Відзначається важливість досягнення гармонії між необхідною постулатно-догматичними і модерно-художніми складовими архітектурного середовища сакральних споруд. Концепція облаштування інтер'єру храмової будівлі являє собою результат композиційного авторського рішення.

В роботі визначено чинники й особливості функціонального використання існуючого храмового інтер'єру. Масштабність приміщення має враховувати функціональні та планувальні особливості наявного простору. Незважаючи на власні розміри, об'єми та габарити, рішення приміщення має враховувати сукупність зазначених композиційно-естетичних і ергономічних особливостей.

Виявлено, що концептуальна модерна спрямованість художнього архітектурного стилю, композиційна форма інтер'єру сакральної споруди мають нести ознаки християнської локально-історичної традиції, зберігати риси, притаманні регіону, місцевості, декоративної творчості, які є популяризованими, проте адаптовано та переосмислено у новітній формі.

Пропонуються висновки щодо можливості адаптації та застосування в авторському оформленні інтер'єру храму варіантів традиційних композиційних рішень в їх модернізованому вигляді.

Ключові слова: *дизайн інтер'єру, сакральна архітектура, храмовий простір, авторська концепція, композиція, формоутворення.*

Andrii SHTOGRYN,
 orcid.org/0000-0002-0668-6037
 Lecturer at the Design Department,
 Kyiv National University of Construction and Architecture
 (Kyiv, Ukraine) ashtogryn@i.ua

Yuliia TRETIAK,
 orcid.org/0000-0002-7537-5929
 Doctor of Sciences of Architecture,
 Head of the Department of Design
 Kyiv National University of Construction and Architecture
 (Kyiv, Ukraine) tretiak.iuv@knuba.edu.ua

HISTORICAL AND CULTURAL FOUNDATIONS AND FACTORS IN THE FORMATION OF THE DESIGN AND DECORATION OF THE INTERIORS OF PODILLIA TEMPLES

The article examines the influence of historical and cultural factors on the features of the design and decoration of the modern sacred temple space. The needs for new decoration and modernization of public spaces of church interiors are determined based on the growth of intellectual and spiritual problems of Ukrainian society, psychological aspects of life, numerous aesthetic requests regarding the appropriate arrangement of spiritual needs, modernization of the aesthetics of the interior space of church architecture. Based on the analysis of the works of theorists of the past and leading designers of the present, the peculiarities of the architecture of temples of past eras are investigated. The role of the author's samples of modern architectural and design solutions, which can be embodied in traditional and contemporary types of the interior environment of churches, is determined.

The existing traditional sacred interior must meet aesthetic demands and cultural needs, stylistically differ from archaic ideas about the decoration of the temple space, and be accordingly equipped, and completed from the point of view of artistic trends. The perfect design of the temple space should evoke spiritual uplift and admiration, harmony, and balance, be compositionally complete, and contribute to the appropriate spiritual and emotional mood.

The article examines the historical, stylistic, art history, and methodical aspects of designing interiors in the existing traditional Eastern Christian architecture of Podillia. The importance of achieving harmony between the necessary postulate-dogmatic and modern-artistic components of the architectural environment of sacred buildings is noted. The concept of arranging the interior of the temple building is the result of a compositional author's decision.

The work defines the factors and features of the functional use of the existing temple interior. The scale of the room should take into account the functional and planning features of the available space. Despite its dimensions, volumes, and dimensions, the decision of the premises should take into account the totality of the specified compositional-aesthetic and ergonomic features.

It was revealed that the conceptual modern orientation of the artistic architectural style, the compositional form of the interior of the sacred building should bear the signs of the Christian local-historical tradition, preserve the features characteristic of the region, locality, decorative creativity, which are popularized but adapted and reinterpreted in the latest form.

Conclusions are offered regarding the possibility of adaptation and application in the author's design of the interior of the temple of variants of traditional compositional solutions in their modernized form.

Key words: interior design, sacred architecture, temple space, author's concept, composition, form formation.

Постановка проблеми. Сучасні дизайн-розробки інтер'єрів храмових будівель передбачають декілька підходів до вирішення загальної концепції вигляду сакрального інтер'єру: традиційно архаїчний та модерний, який передбачає концептуальний авторський підхід у вирішенні технічно-утилітарних та композиційно-естетичних завдань.

Принципи вирішення дизайну інтер'єрів, означення авторського задуму у проекті східно-візантійського храму, повинні відповідати релігійним потребам та канонам помісної общини. Аналіз практики проектування та модернізації храмових інтер'єрів доводить доцільність аргументованого відстоювання авторського бачення сучасного

новаторського підходу, який продовжує спиратися на історичне підґрунтя й чинники.

Аналіз досліджень. Спираючись на численні приклади стародавніх і модерних архітектурних рішень та оцінки авторитетних фахівців – істориків, мистецтвознавців, архітекторів та дизайнерів, можна виділити фундаментальні й прикладні праці наступних авторів: У. Еко, видатного італійського філософа, культуролога та семіотика, що вивчав серед усього середньовічну естетику (*Sviluppo dell'estetica medievale, in Momenti e problemi di storia dell'estetica*, Milan: Marzorati, 1959; 2nd rev. ed. as *Arte e bellezza nell'estetica medievale*, Milan: Bompiani, 1987); Дональда Нормана, відомого

американського дизайнера, практика і теоретика, який займався серед усього питаннями емоційного дизайну (Norman, 2018); Аліції Желязко, помічника редактора відділу мистецтв і гуманітарних наук редакції Британської Енциклопедії, що охоплює теми монументального мистецтва і архітектури (Zelazko, 2022). Вивчалися роботи видатного історика та етнографа Поділля Юхима Сіцинського (Сіцинський, 1927); Курта Моріца Артура Голдаммера, професора порівняльної історії релігій та релігійного мистецтва Марбурзького університету Філіпса в Німеччині (Goldammer, 2020). В статті досліджувалися також рекомендації з проектування будівель та інтер'єрів храмів різних конфесій (праці під редакцією Г.М. Юрчишина та В.В. Куцевича) (Юрчишин, 2017). Також можна відмітити роботи Булах Ірини, професора кафедри дизайну архітектурного середовища КНУБА, яка досліджувала теми методології та взаємодії індивіда та середовища (Булах, 2017), та інші.

Мета статті полягає в тому, щоб визначити фактори впливу історичної та культурної спадщини на дизайн сучасних храмових інтер'єрів; визначити роль композиційних засобів при збереженні традицій та розвитку методів проектування сакрального інтер'єру. На основі публікацій в сфері сучасного дизайну середовища, дослідити спорідненість символізму та естетики стародавніх інтер'єрних композицій, знайти шляхи їх адаптації та впровадження в сучасний дизайн сакральних інтер'єрів. Дослідити вплив та відродження традиційних засобів та мистецьких підходів в сучасному храмовому інтер'єрі для збереження культурної спадщини.

Виклад основного матеріалу. Особливості світового художнього дизайнерського стилю II пол. XX – поч. XXI століття характеризуються, серед іншого, ознаками мінімалізму, який позначається обмеженим використанням кольорів, форм та декору, чистотою ліній.

Аналіз праць провідних авторів Джорджа Севіджа та Арнольда А. Фрідмана дозволяє констатувати бажання створити приємне середовище так само давнє, як сама цивілізація (Арнольд, Фрідман, Севідж, 2024). В роботах означено лише частину багатогранного спектру художніх дизайнерських стилів середини XX століття, кожен з яких відзначався своєрідністю і своїм внеском у розвиток сучасного дизайну. Спустошення, котре панувало з кінця 10-х до поч. 90-х років XX ст. у церковному будівництві України, суттєво уповільнило процес розвитку церковної архітектури і оздоблення інтер'єрів, зокрема, на полікультурному Поділлі.

Як сьогодні може виглядати проектна практика, що відображала б характер сучасного сакрального інтер'єру Подільської храмової релігійної традиції? Незважаючи на те, що дизайн епохи середини XX ст. відрізняється різноманітністю стилів, вони часто мали наступні загальні риси, а саме: чисті лінії, органічні форми та функціональність. Так, у Сполучених Штатах Америки дизайнери взяли на озброєння вдосконалені технології та матеріали. Дон Норман, автор статті «Дизайн, орієнтований на людей (а не на техніку)», вважає, що ми живемо в період серйозних змін у технологіях, які впливають майже на всі сфери людського життя, що дозволяє машинам виконувати ті частини завдання, у яких люди не так вправні (Norman, 2018).

Сучасний дизайн сакральних об'єктів може включати модерні тенденції в мистецтві та дизайні, враховуючи традиційні і культурні особливості. Використання простих форм, чистих ліній і мінімалістичного підходу може створити сучасний вигляд простору сакральної будівлі. Використання новітніх технологій надаватиме сакральним об'єктам модерного вигляду та відповідати вимогам функціонування. Розмаїття культур, що у різні часи населяли Поділля, додає різноманіття храмовому дизайну, відображаючи різнобарв'я традицій та духовних практик. Використання сучасних геометричних форм та символів, в конкретних релігійних та духовних практиках, може збагатити дизайн сакрального об'єкта. Сучасний дизайн сакральних об'єктів виступає інноваційним та творчим компонентом, зберігаючи при цьому тяглість традицій та духовних цінностей (Лоза, 2019).

З середини 20-го століття термін «декорування інтер'єру» перетворюється деякою мірою у технологічну категорію. Дослідження проектної практики дає можливість стверджувати, що зазвичай архітектор відповідає за загальне проектування, проте дизайнер інтер'єру відповідає за слідування загальній концепції, займається стилістичними, естетичними та психологічними питаннями, функціонуванням інженерних комунікацій, а також створює художньо-композиційний образ внутрішнього простору.

Найбільш давня традиція архітектурно-мистецької практики визначається будівництвом сакральних споруд, зокрема церков, споруджених у різних архітектурних традиціях, й визначена практичною потребою створити відповідне стилістичне та композиційне рішення простору для відправлення релігійних потреб прихожан даного регіону і конфесії. Інтер'єр храму як сукупність елементів, що організовують простір для озна-

чення відповідних духовних потреб, набуває цілком характерних релігійно-стилістичних ознак. Визначений архітектурою будівлі стиль несе приаманні йому декоративні, поліхромні та пластичні ознаки, характерні відповідному історично-мистецькому періоду.

Естетично-духовні потреби подільських православних вірян не суттєво відрізнялися від інших східних християн. За обмежених можливостей економічної свободи, православні віряни займали здебільшого периферійні позиції у тодішньому соціумі, починаючи від XVIII ст. Їх архітектурно-мистецькі уявлення ґрунтувались на власних традиційних віруваннях та обрядових уподобаннях, що ідеологічно та стилістично відрізнялись від естетичних уподобань ближньої, спорідненої християнської католицької традиції, презентованої Білим польським Орлом. Короткий період правлячої Порти (Османської імперії XVII ст.) на Поділлі, принесла культурні деталі мусульманського півдня, залишивши на згадку мінарет біля Кам'янець-подільського кафедрального костелу (Шутко, 2015).

На кожному історичному етапі правляча влада нав'язувала власні культурні вподобання. Не виключенням була і «всеросійська», а пізніше, «царська» імперія з її циркулярним підходом до влаштування культурно-релігійного життя.

Головною особливістю простору, як в сучасних, так і в перших катакомбних християнських храмах, було відмежування певної частини приміщення, за яким відбувалося Євхаристичне дійство (εὐχαριστία, «подяка»; лат. eucharistia), коли від решти простору церкви вірян відділяла так звана «завіса». Сьогодні у католицькій традиції, виходячи в основному з практичних міркувань, влаштовується, через умовне зонування, відокремлення вівтарної частини за допомогою символічних загородок. Так, центральний елемент східно-церковного інтер'єру – вівтар, розташований у передній частині храму і прикрашений іконами, є не тільки стилістичною, але загалом вагомою частиною східної християнської традиції. В католицькій практиці оздоблення інтер'єрів вівтар залишається лише означеним функціональним зонуванням, має також прадавнє, старосврейське символічне значення. Згадувана у Євангелії Завіса, що розірвалася у момент земної смерті Христа, містилася в єрусалимському прадавньому єврейському Храмі та відділяла Святинище від решти храму, і лише один раз на рік первосвященик міг увійти туди і молитися від імені всього єврейського народу. За інших обставин, священик разом з паствою молився перед завісою. У сучас-

ному розумінні вівтар стає центральним композиційним елементом в просторі інтер'єру храму різних конфесій.

Сучасний погляд на храмовий інтер'єр складається із законів сприйняття загальної композиції, до яких належить простір з відповідними пропорційними співвідношеннями архітектурних форм. Велику роль відіграє візуальне узгодження всіх елементів інтер'єру, співвідношення кольорових плям, фактур, текстур та систем штучного (колись – свічкового) й природного освітлення, вітражних віконних отворів як повноцінних елементів архітектури, абстрактних або реалістичних композицій, що надають довершеності середовищу храму. Стилiстична гармонія авторського задуму підкреслена довершеністю влаштування цілісної композиції храмової підлоги, де часто застосовується геометричний орнамент й мозаїчні візерунки. В оздобленні підлоги зустрічаються також символічно-геральдичні композиції на теми фундаторства, ктиторства, сакральні-історичних подій або тезоіменництва (рис. 1).

Рис. 1. Мозаїка підлоги Десятинної церкви, Київ, 996–1240 рр. фото Rasal Hague

Окрім закономірного узагальнення, що спостерігається у спорідненості окремих християнських гілок, автор Г.М. Юрчишин зазначає, що специфіка і конфесійні особливості в обладнанні церковного інтер'єру знаходять прояв у власній традиції трактування всього комплексу церковного облаштування, а не лише в площині локальних мистецьких рішень. Все це зумовлює багатство образного змісту і неповторність художньо-композиційних прийомів вирішення сакрального простору (Юрчишин, 2015).

Серед дослідницьких праць щодо християнської етичної традиції формування внутрішнього архітектурного простору виступає яскрава концепція М. Еліаде, яка висвітлює роль простору для релігійної людини, який є неоднорідним, оскільки в її уявленні існують частини простору, якісно від-

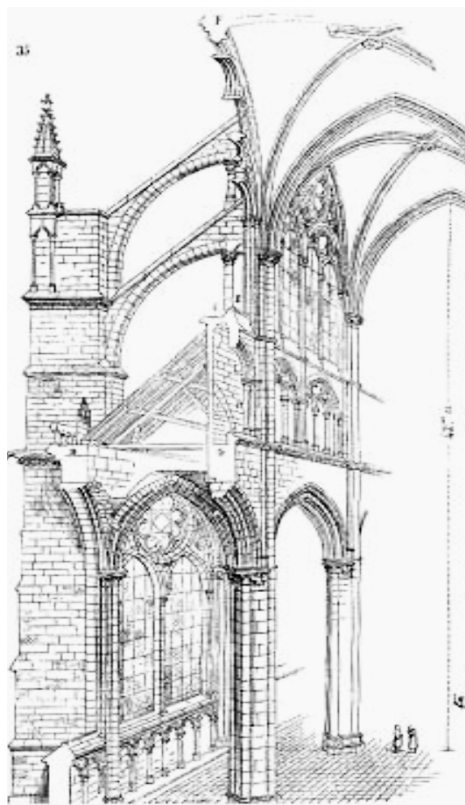
мінні від решти (простору). *Ієрофанія* як маніфестація священного в нескінченному й однорідному просторі визначає абсолютну вихідну центральну точку. У світському сприйнятті дійсності, простір, навпаки, є нейтральним, його можна геометрично окреслити й розділити, але сам він не задає своєю будовою жодного орієнтиру. Це означає, що сакральності набуває внутрішній об'єм за фактом осмисленої присутності людини як центру, на який візуально спрямовано храмовий простір. Сакральний інтер'єр нагадує про функцію, призначення та матеріальне співіснування духовного з середовищем. Планування внутрішнього об'єму храму полягає у взаємо-розподіленні функцій, серед яких визначаються різнобічні особливості його призначення: сценарій храмових подій, інші практичні і естетичні літургійні аспекти. Розміщення спорядження та наповнення сакрального простору храму східного типу стилістично укладено та витримується згідно архітектурного стилю, для оптимального функціонування організації та планування приміщення, ефективного використання та розміщення предметів внутрішнього простору (Юрчишин, 2015).

Використання кольору, текстури, форм та інших дизайнерських елементів, виступають як чинники, що впливають на створення відчуття гармонії та балансу інтер'єрної композиції, для врахування усіх психологічних аспектів внутрішнього простору. Згадувана взаємодія між кольорами, формами та освітленням виступає як важлива складова формування сприятливого середовища для психічного і психологічного комфорту вірян, а також демонструє індивідуальність стилю, що відображає особистість та смак автора дизайну.

Вибір стилістики та створення внутрішнього вигляду інтер'єру, який відповідає естетичним уподобанням вірян – головне завдання адаптації середовища існуючих історичних архітектурних пам'яток. Означені функції можуть варіюватися в залежності від завдання, призначення та потреб конкретного сакрального об'єкту, як, наприклад, пам'ятки давньої «варварської» готичної архітектури в Іль-де-Франс, яка базується на складній структурній системі, створеній на основі технічних інновацій і випробуваних впродовж романського періоду, починаючи з 1130-х років (Галлота, 2024). Приклади готичних храмів демонструють вирішення проблеми наявними для того часу засобами архітектури та інженерії через підкреслення вертикальних тектонічних об'ємів у внутрішньому просторі будівлі. Перше враження від інтер'єру готичного собору може полягати в тому, що він дещо темний або похмурий, але коли відвідувач відчуває

його величні пропорції, помічає його прекрасні вітражі та ефект світла, то починає розуміти чудове втілення системи конструктивних та естетичних рішень, яка дозволяла будівельникам соборів досягати своїх високих цілей (Куцевич, 2002).

Стиль проявляється також у влаштуванні характерної декоративної кам'яної кладки *Opus Francigenum*, яка характеризується геометричними взаємопов'язаними формами, вироблених з профільної випаленої та викладеної цегли, у вигляді багатокутників, кіл та ромбів (рис. 2).

Рис. 2. Поперечний розріз нави Ам'єнського собору (за E. Viollet Le Duc, *Dictionnaire raisonné de l'architecture française du XIe au XVIe siècle, sv Architecture religieuse*, Paris, 1854–1869, t. I, p. 203)

Узагальнені та індивідуальні риси храмового інтер'єру можуть різнитися в залежності від особистості автора, культурного впливу та технічних факторів. Історичний період визначає конструктивні деталі, колір стін, фактуру архітектурних деталей і декору, форму освітлення, кольорову гармонію, а загалом, композицію та обладнання внутрішнього простору храму. Використання природних матеріалів додає інтер'єру неповторного національного й стилістичного звучання, а розміщення елементів інтер'єру відповідно до пропорцій виважено творить гармонійний і відповідний простір. Естетика певного історичного періоду розподіляє композиційні ролі відповідно функ-

ціональності елементів, внаслідок чого інтер'єр наповнюється монументальністю, фізичним та візуальним комфортом.

Вибір стилістики надає можливості створити несподівані естетичні поєднання елементів. Так, сучасна естетика будівництва східнохристиянських храмів значною мірою залежить від конкретної традиції регіону України. Часто архітектура українських церков відображає поєднання історичних впливів візантійської релігійної символіки. Дизайн часто включає елементи традиційної візантійської архітектури з шоломоподібними банями, арками та складними орнаментами. Інтер'єр прикрашений поліхроміями, іконами, фресками й мозаїками, які зображують визначних святих, релігійні події тощо. Іншим важливим аспектом виступає створення дерев'яних іконостасів об'ємної, часто золоченої та посрібленої різьби з використання природного каменю, наприклад, мармуру (рис. 3). Сучасне будівництво східнохристиянських церков передбачає більш прості архітектурні форми та матеріали, а також конструктивне збільшення внутрішнього об'єму сучасного храму.

Кращі зразки архітектури сакральних будівель середини ХХ ст. стають прикладом органічного поєднання зовнішньої та внутрішньої архітектурної форми, вирішення завдань внутрішнього простору.

Рис. 3. Греко-католицька церква Успіння Пресвятої Богородиці, Варшава, 1721 р.)

За словами Дональда Нормана, спостерігач середовища, незалежно від того, чи погоджується він з концепцією архітектора, чітко відчуває міцний взаємозв'язок між екстер'єром та інтер'єром – а отже, естетичну гармонію і насолоду. Традиційний спосіб демонстрації у внутрішньому просторі церкви дерев'яних несучих конструкцій складає композиційну основу для формоутворення всього інтер'єру, який стає монументальним, довершеним та вишуканим. Архітектура сакральної будівлі передбачає форму просторового вирішення об'єму в інтер'єрі, забезпечує взаємопроникнення еле-

ментів будівлі та оздоблення, виразне виявлення тектоніки, конструкції та матеріалу. Конструктивна основа при цьому залишається видимою й зрозумілою для глядача, включає використання місцевих натуральних матеріалів, що відображають природні властивості різних елементів, таких, як балки, колони, пілястри, балкони, сходи у внутрішньому просторі (рис. 4).

Вагомими історико-культурними чинниками сприйняття образу храму виступають елементи інтер'єру, які можуть мати глибокий релігійний зміст та символічність. В готичному та неоготичному інтер'єрах може створюватися враження висоти та легкості, пов'язаних з відповідними культурно-історичними асоціаціями. Архітектура ампіру, до якого можна умовно віднести типову стилістику історичної забудови Поділля, демонструє домінування схожих рис в церковній архітектурі на всій території регіону. Умовний подільський ампір доволі часто використовує симетрію в оздобленні інтер'єру церков, за допомогою розміщення колон та віконних порталів, що викликає відчуття урочистості та гармонії, включаючи велику кількість природного світла, що продовжує враження легкості та просторовості (рис. 5).

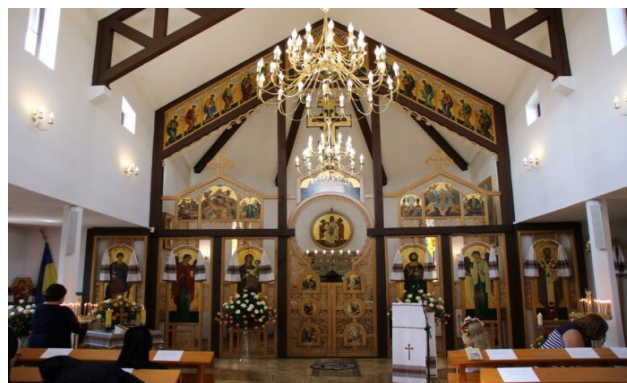

Рис. 4. Інтер'єр церкви святого Йосафата Кунцевича, Круклянки, Польща, 1962 р.

Архітектурна стилістика храмового простору презентує східнохристиянські ідеї та релігійні філософські постулати, що включає процес розуміння та інтерпретації релігійних уявлень, який не має чіткого визначення і конкретних форм. До цієї групи засобів сприйняття можна віднести абстрактні об'єкти, ідеї, взаємозв'язки, які не мають прямого відображення в реальному світі, проте залишаються важливим аспектом творчості, мистецтва, філософії та творчої інтерпретації. Як в давні епохи, так і в сучасному дизайні, автори проєктних рішень використовують ці засоби для вирішення складних духовних задач при створенні художнього образу в інтер'єрі храму.

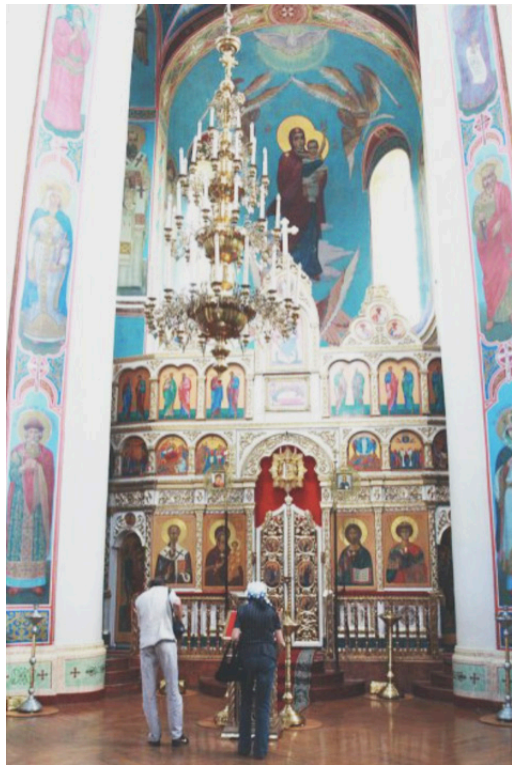

Рис. 5. Інтер'єр Свято-Георгіївської церкви, Кам'янець-Подільський, 1735 р.

Висновки. В статті досліджується проблематика впливу історико-культурних чинників на формування інтер'єрного середовища храмових будівель південно-західної частини України (Поділля) та близьких регіонів. Визначено, що історико-культурні чинники впливають як на функціонально-планувальні та об'ємно-просторові рішення церковних будівель, так і на створення композиції та художнього образу в їх інтер'єрі. В роботі коротко окреслено історичні підвалини формування стилістичних особливостей архітектури та оздоблення інтер'єрів храмів Поділля, а також виявлено ряд традиційних засобів, які можуть використовуватися в дизайні інтер'єрів новозбудованих храмів та в процесі реконструкції (реставрації) старих церков. До ряду таких традиційних засобів можна включити масштабність та пропорціонування, симетрію, ритмізацію простору, а також використання кольорової гармонії та системи природного й штучного освітлення. Важливу роль в створенні художнього образу інтер'єру української традиційної та сучасної церкви відіграє певне використання місцевих природних матеріалів для оздоблення простору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шаповал Н.Г. Основи архітектурного формоутворення : Навч. посіб. : К.: Основа, 2008, 448 с.: іл., с. 346.
2. Сіцінський Ю. Нариси з історії Поділля : з 48 мал. та іст.-археол. картою. Ч. 1. Нарис. 1. Загальний огляд історії Поділля : Нарис 2. Передісторія Поділля, Євтим Сіцінській : Вінниця. філ. Всенар. б-ки України при Укр. Акад. Наук. Кабінет виучування Поділля. У Вінниці : б. в., 1927. 71 с.
3. Сіцінський Ю. Муровані церкви на Поділлі, Львів Кам'янець-Подільський : б. в., 1925. 31 с. (Українська архітектура)
4. Культурні будинки і споруди різних конфесій (посібник з проектування) : Українська академія архітектури. ВАТ КиївЗДНІЕП, під заг. ред. Куцевича В.В. К., КиївЗДНІЕП, 2002. 115 с.
5. Проектування християнського храму: навч. посіб. за ред. Г.М. Юрчишина : Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2015. 174 с.
6. Лоза П. Церква в білому Борі стала наймолодшою пам'яткою Польщі. URL : <https://nasze-slowo.pl/news/czerkva-v-bilomu-bori-stala-najmolodshoju-pamyatnikoju-arhitektri-u-polshhi/> (дата звернення 11.05.2024)
7. Феданяк І. Кажан у храмі. Юрій Новосільський. URL : <https://culture.ucu.edu.ua/news/kazhan-u-hrami-yurij-novosilskij/> (дата звернення 10.05.2024)
8. Шутко О. Османські пам'ятки Кам'янця-Подільського : вісті з минулого [Архівовано 24 липня 2020 у Wayback Machine.] Дзеркало Тижня. Вип. № 32, 4 вересня 2015 року. URL : <https://zn.ua/ukr/HISTORY/osmanski-pam-yatki-kam-yancya-podilskogo-visti-z-minulogo-.html> (дата звернення 13.05.202)
9. Степанова І. В. Сучасні православні храмові комплекси в руслі екології, охорони довкілля та містобудівний аспект. Містобудування та територіальне планування. 2013. Вип. 47. с. 598-604. URL: <https://repository.knuba.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ab25613a-22e1-4336-806b-e45f9508208f/content> (дата звернення 03.05.2024)
10. Булах І. В. Основні положення методики символізації архітектурно-художнього образу середовища міста. Молодий вчений. 2016. № 5. с. 601-605. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/5/149.pdf> (дата звернення 07.05.2024)
11. Zelazko Alicja. What Is Mid-Century Modern Design? URL: <https://www.britannica.com/story/what-is-mid-century-modern-design> (дата звернення 12.05.2024)
12. Norman, D. (2018). People-centred (not tech-driven) design. In T. Pappas (Ed.), *Encyclopaedia Britannica, Anniversary Edition* (p. 640-641). Chicago: Encyclopaedia Britannica. URL: <https://jnd.org/people-centered-not-tech-driven-design> (дата звернення 10.05.2024)
13. Goldammer, Kurt Moritz Artur. Icons and systems of iconography. URL: <https://www.britannica.com/topic/religious-symbolism/Icons-and-systems-of-iconography> (дата звернення 03.05.2024)
14. Галлота Е. Готика або *Opus Francigenum* : архітектура з Франції без кордонів : Цифрова енциклопедія європейської історії. URL: <https://ehne-fr.translate.google/en/encyclopedia/themes/arts-in-europe/architectural-styles/gothic-or>

opus-francigenum-architecture-france-without-borders?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=uk&_x_tr_hl=uk&_x_tr_pto=sc (дата звернення 13.05.2024)

15. Арнольд А. Фрідман, Джордж Севідж. Дизайн інтер'єру. *Encyclopaedia Britannica, Anniversary Edition* (p. 640-641). Chicago: Encyclopaedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/art/interior-design> (дата звернення 14.05.2024)

REFERENCES

1. Shapoval N.G. (2008) *Osnovy arkhitekturnoho formoutvorennia* [Basics of architectural form formation] Navch. posib. K.: Osnova, 448 s.: il., c. 346. [in Ukrainian]
2. Sitsynskiy Yu. (1927) *Narysy z istorii Podillia* [Essays on the history of Podillia] z 48 mal. ta ist. -arkheol. kartoiu. Ch. 1. Narys. 1. Zahalnyi ohliad istorii Podillia ; Narys 2. Peredistoriia Podillia / Yevtyim Sitsynskii; Vinnyts. fil. Vsenar. b-ky Ukrainy pry Ukr. Akad. Nauk. Kabinet vyuchuvannia Podillia. – U Vinnytsi: b. v., . – 71 s. [in Ukrainian]
3. Sitsynskiy Yu. (1925) *Murovani tserkvy na Podilli* [Brick churches in Podillya] Lviv; Kamianets-Podilskyyi: b. v., 31 s. (Ukrainska arkhitektura) [in Ukrainian]
4. Kutsevych V.V. (2002) *Kultovi budynky i sporudy riznykh konfesii (posibnyk z proektuvannia)* [Cult houses and buildings of various denominations (design guide)] *Ukrainska akademiia arkhitektury, VAT KyivZDNIIEP, pid zah. red. K.: KyivZDNIIEP. 115 s.* [in Ukrainian]
5. Yurchyshyn H.M. za red. (2015) *Proektuvannia khrystyianskoho khramu* [Designing a Christian church]: navch. posib. Ivano-Frankivsk: IFNTUNH. 174 c. [in Ukrainian]
6. Loza P. (2019) *Tserkva v bilomu Bori stala naimolodshoiu pamiatkoiu Polshchi.* [The church in White Bor became the youngest landmark in Poland.] URL: <https://nasze-slowo.pl/news/czerkva-v-bilomu-bori-stala-najmolodshoyu-pamyatnikoyu-arhitektury-u-polshchi> (data zvernennia 11.05.2024) [in Ukrainian]
7. Shutko O. (2015) *Osmanski pamiatky Kamiansia-Podilskoho: visti z mynuloho* [Shutko O. Ottoman sights of Kamianets-Podilskyyi: news from the past] [Arkhivovano 24 lypnia 2020 u Wayback Machine.] *Dzerkalo Tyzhnia. Vyp. № 32, 4 veresnia 2015 roku.* URL: <https://zn.ua/ukr/HISTORY/osmanski-pam-yatki-kam-yancya-podilskogo-visti-z-minulogo-.html> (data zvernennia 13.05.2024) [in Ukrainian]
8. Fedaniak I. (2023) *Kazhan u khrami: Yurii Novosilskiy* [Bat in the temple: Yuriy Novosilskiy] URL: <https://culture.ucu.edu.ua/news/kazhan-u-hrami-yurij-novosilskiy/> (data zvernennia 10.05.2024) [in Ukrainian]
9. Stepanova I. V. (2013) *Suchasni pravoslavni khramovi komplekxy v rusli ekolohii, okhorony dovkillia ta mistobudivnyi aspekt* [Modern Orthodox temple complexes in the direction of ecology, environmental protection and urban planning aspect] I. V. Stepanova. *Mistobuduvannia ta terytorialne planuvannia. Vyp. 47. s. 598-604.* URL: <https://repository.knuba.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ab25613a-22e1-4336-806b-e45f9508208f/content> (data zvernennia 03.05.2024) [in Ukrainian]
10. Bulakh I. V. (2016) *Osnovni polozhennia metodyky symvolizatsii arkhitekturno-khudozhnoho obrazu seredovyscha mista* [The main provisions of the method of symbolizing the architectural and artistic image of the city environment] I. V. Bulakh. *Molodyi vchenyi. № 5. – s. 601-605.* URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/5/149.pdf> (data zvernennia 07.05.2024) [in Ukrainian]
11. Zelazko, Alicja. (2022) *What Is Mid-Century Modern Design?* URL: <https://www.britannica.com/story/what-is-mid-century-modern-design> (data zvernennia 12.05.2024)
12. Norman, D. (2018). *People-centered (not tech-driven) design.* In T. Pappas (Ed.), *Encyclopaedia Britannica, Anniversary Edition* (pp. 640 – 641). Chicago: Encyclopaedia Britannica. URL: <https://jnd.org/people-centered-not-tech-driven-design> (data zvernennia 10.05.2024)
13. Goldammer (2020) *Kurt Moritz Artur. Icons and systems of iconography.* URL: <https://www.britannica.com/topic/religious-symbolism/Icons-and-systems-of-iconography> (data zvernennia 03.05.2024)
14. Hallota E. (2024) *The Gothic or Opus Francigenum: An Architecture from France Without Borders* [Hotyka abo Opus Francigenum: arkhitektura z Frantsii bez kordoniv] *Tsyfrova entsyklopediia yevropeiskoi istorii.* URL: https://ehne-fr.translate.google/en/encyclopedia/themes/arts-in-europe/architectural-styles/gothic-or-opus-francigenum-architecture-france-without-borders?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=uk&_x_tr_hl=uk&_x_tr_pto=sc (data zvernennia 13.05.2024)
15. Arnold A. Friedman, George Savage. (2024) *Interior Design* [Archived] *Encyclopaedia Britannica, Anniversary Edition* (pp. 640–641). Chicago: Encyclopaedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/art/interior-design> (access date 05/14/2024)